

Seminárna práca

Autor:	Miloslav Král'
Z predmetu:	Základy teórie audiovizuálnych umení
Vyučujúci:	Doc. Martin Šulík
Dátum dokončenia práce:	23.01.2010
Názov práce:	Divadlo v antike

Pri uvažovaní o seminárnej práci a čítaní rôznych odborných textov na danú tému, bolo pre mňa najzaujímavejšie porovnanie divadelných zvyklostí, vnímania divadla a jeho spoločenského významu v období antiky a dnes. Pokúsím sa teda o náhľad na antické divadlo z pohľadu súčasného diváka.

Pán Divák Súčasný je dajme tomu ženatý muž zo strednej spoločenskej vrstvy s istou dávkou empatie a s latentným zmyslom pre to, čo sa sluší a patrí. Práve preto občas, asi tak raz za pol roka, podľahne úpenlivým prosbám svojej lepšej polovičky, ako sám rád vravieva a vyberie sa spolu s ňou do divadla, najlepšie do národného, na poriadnu tragédiu. Veď ho to nezabije, dve hodiny v divadle vydrží a za tú katarziu z pokoja od ďalších prosieb manželky to predsa stojí.

Na stránke ND si cez internet zarezervuje a internet bankingom zaplatí dva lístky na inscenáciu Sofoklovej tragédie Kráľ Oidipus. V onen aprílový večer je vonku ešte chladno, ale v novej útulnej divadelnej sále si spolu s ďalšími 599 divákmi a dvomi požiarnikmi môže vychutnať blahodárne účinky klimatizovaných 21°C na ľudský organizmus. Stlmením reflektorov a ponorením hľadiska do tmy, hneď po reprodukovanej prosbe zamatového hlasu o vypnutie mobilných telefónov, inscenátori naznačujú, že niečo zaujímavé príde. Diváci stíchnu v očakávaní začiatku inscenácie. Ako prvá sa, z reproduktorov umiestnených po stranách javiska aj hľadiska, ozve hudba, skomponovaná skladateľom scénickej hudby špeciálne k tejto inscenácii. Druhý vnem je zrkový, rozsvieti sa javisko, všímavý divák postrehne pár dórskeho stĺpov, schodisko, biely horizont. Nachádza sa teda v starom Grécku, ďaleko pred Kristom, pred domom zámožných a vznešených ľudí. V tomto pocite ho utvrdia aj kostýmy hercov. Do doznievajúcej hudby prichádza hŕstka komparzistov (študentov VŠMU a pod.) stelesňujúca thébsky ľud. Po schodoch k nim zostupuje predstaviteľ Oidipa, mladý vysoký herec s mužným hlasom, na hlave jemná čelenka, na poloobnaženom tele akoby zošitá plachta, na nohách niečo medzi jánošíckymi krpcami a kristuskami. Začína sa cez veršované dialógy odvíjať dej. Na nášho Diváka dýchne text starý 2440 rokov. Ako naň asi tak pôsobí?

Spočiatku sa mu to zdá čudné. Herci sa zo všetkých síl snažia hrať civilne, ale verš si svoju patetickú daň vyberá aj napriek tomu. K tomu sa ešte pridávajú zvláštne mená postáv a odkazy na ďalších ľudí, bohov a vládcov, ktorí

s prebiehajúcim dejom ani veľmi nesúvisia. Aj keď invenčný dramaturg zúžil pohotovými škrtnami mätúcu mytológiu na minimum, na pána Súčasného hra pôsobí príliš komplikovane, urozprávané a nudne. V pasážach, v ktorých sa herci nechávajú uniesť oprávnenou a z deja vychádzajúcou emóciou, by najradšej z divadla odišiel a doma si pozrel nejaký sitkom. Národné však nesklamalo a ponúka aj jemu, nenáročnému a konzumnému, svetielko v tme. Je ňou predstaviteľka Iokasty, Oidipovej matky- krásna zrelá žena- herečka, ktorú pán Súčasný pozná zo seriálov. Jej výstupy si naozaj vychutnáva, konečne oceňuje aj jemnú a úspornú prácu kostýmového výtvarníka, je nadšený. Cez pauzu sa o jej výkone porozpráva s majiteľom ich firmy, ktorý je tu tiež, keď budú pred toaletami očakávať svoje manželky. Druhá polovica nadväzuje na prvú, herci kričia a plačú, do toho sem tam zaznie hudba. Náš Divák sa dozvedá, že Iokasté sa obesila, uvidí ju až na klaňačke, škoda. Oidipus si vypichne oči, pobehuje po medzičasom do červena sfarbenej scény a sebaľútostne kričí do ticha hľadiska, občas prerušeného nepatričnými úchechtami akýchsi študentov v zadných radoch. Osud sa naplnil, kedysi šťastný Oidipus je po zločine a incestu uvrhnutý do nešťastia. Jedna z najklasickejších tragédií sa končí, pán Súčasný nadšene tleska, po druhej klaňačke sa postaví a tleska tak, lebo sa to asi patrí. Pri plnom osvetlení si uvedomí, že aj predstaviteľka Iokasté je predsa len človek a dá manželke vehementne za pravdu, že vek neoklame nikto. Posedenie s majiteľom firmy a jeho pôvabnou novou manželkou večer nakoniec spríjemní. Pán Súčasný je rád, že má antickú tragédiu za sebou, veď nakoniec to nebolo až také zlé. Nabudúce však pôjde na niečo ľahšie, aj manželka súhlasila. Zistila, že ten mladý herec hrá aj v komédiách.

A teraz spravím to, čo môže takému milému pánovi urobiť len nič si nevážiaci študent podobný výrastkom z predchádzajúceho odseku. Vytrhnem ho z jeho obľúbeného a dobre poznaného sveta a presuniem o 2440 rokov naspäť a o niečo južnejšie- do Atén roku 430pnl.

Z obyčajnej ľudskosti opomeniem prvé záchvaty zúfalstva a beznádeje pána Súčasného, keď v kamenných zákutiach svojho nového chudobného príbytku márne hľadal mobil, počítač a plazmu a nebudem ani uvádzať rôzne pomenovania, ktorými ho častovali jeho noví susedia, keď na nich stále niečo hystericky kričal. Začínam až okamihom, kedy mu na zúboženú a vystresovanú tvár plnú útrap, prvýkrát sadol úsmev. Ako vyšinutý chudobný blázon dostal zo štátneho fondu thxorikon dva oboly na lístok do divadla. Socializmus, ktorý ho

kedysi uvádzal do života, na neho v tomto cudzom svete zrazu príjemne dýchol svojou ľudskou tvárou.

Keď nastal zlažebolion, po slovensky jednoducho apríl, vybral sa jedno krásne ráno náš Divák spolu s davom hlučných ľudí všetkých sociálnych vrstiev do divadla. Strávi v ňom 5 nasledujúcich dní, čo bude aj pre neho, človeka roky ostreľovaného celodennými dávkami popkultúrnych audiovizuálnych médií, silná káva. Teraz ale iba vstupuje do theatronu, hľadiska divadla. Pri pohľade na terasovitú stráž s drevenými lavicami si nevdojak spomenie na zápas Liverpoolu s Arsenalom, na ktorý ho kedysi, ešte pred tou nevysvetliteľnou deportáciou zobral majiteľ ich firmy. Dav ľudí ho však ženie dopredu, akýsi uvádzači ho usmerňujú do sektora vyhradeného pre chudobných a otrokov. Konečne sa v pokoji rozhliadne. Na najlepších miestach sedia samozrejme kňazi a vysokí štátni úradníci, iba v pár sektoroch sú ženy, sedia alebo stoja oddelene od mužov. Stráž sa rýchlo zaplňa, odhadom je tu okolo 15 000 tisíc ľudí, čistá Premiership. Otroci prinášajú do divadla zlato, striebro a urny, z ktorých archón, akýsi hlavný komisár tohto celého vyťahuje papyrasy s menami. 10 porotcov, každý z iného kmeňa, bude rozhodovať o tom, ktorý zbor, herec, či dramatik je najlepší. Pánovi Súčasnému preblyсне hlavou dejepisno- filozofické spojenie slov chlieb a hry. Začínajú sa Veľké Dionýzie.

Náš Divák nikdy nepohrdol zborovým spevom. Ako chlapec sám v jednom kostolnom zbore spieval, ale všetkého veľa škodí. Po prvom dni v antickom divadle, zhliadnutí a vypočutí 10 mužských a 10 chlapčenských zborov, ktoré spievali svoje tklivé ditgramby za sprievodu lyrického aulos a lutny, zatúžil po troche čistokrvného slovenského hip-hopu. Ešte aj na druhý deň mu v hlave doznievali melódie zborov pripomínajúce súčasníkovi d'aleké arabské národy. Dnešok ho mal však ako ctiteľa sitkomov a pokleslých žánrov potešiť. Na skéznz, resp. pred ňou postávali a prednášali spotvorenými hlasmi texty nových komédií herci, oblečení do vypchatých trikotov, na koturnách, vo veľkých maskách, s fallos- vypchatým veľkým penisom alebo bez neho, 24 členný chór do toho spieval posmešné piesne a prehnane tancoval...a to všetko bez prítomnosti akejkoľvek ženy na javisku. Aj Aristofanovu Lysistratu a 4 ďalšie komédie videl v ten deň pán Súčasný v čisto mužskom obsadení troch hercov a chóru...nerýmovaných. Hlučne sa zabávajúce publikum si na rozdiel od značne frustrovaného moderného človeka nového milénia, tento 10 hodinový komediálny maratón užívalo.

Na tretí deň nastalo vyvrcholenie, naplnenie zmyslu presunu nášho hrdinu do týchto čias. Premiéra novej Sofoklovej tragédie, po slovensky capej piesne, Kráľ Oidipus. Žiaľ ani toto dielko si neodbil pán Divák za dve hodiny. Tragédia bola iba jednou časťou tetralógie, ktorá pozostávala ešte z dvoch tragédií dejovo jemne nadväzujúcich na prvú a zo satyrskéh hry, čo bolo čosi podobné, ale pokojnejšie až veselšie. Celkovo 7 hodín veršov jedného autora, rovnako ako aj na štvrtý a piaty deň. Vráťme sa ale na začiatok Sofoklovho dňa.

Bez stlmenia svetiel, za pohvizdovania a vravy divákov vstupuje cez parodoi –niečo ako mólo, do orchéstry –vlastné polkruhové javisko, 15členný chór vedený hráčom na aulos a zrejme aj autorom celej hudby. Diváci sú ohromení, že okrem chóru do orchéstry vstupuje aj početný nemý komparz znázorňujúci ľud Théb. Toto obrovské nóvum necháva pána Súčasného chladným, cíti sa ako v opere, masky, ktoré majú všetci na hlavách na neho pôsobia znepokojujúco. Chór spieva, miestami unisono skanduje a recituje. Náš Divák si všimne v hľadisku dvoch napätých ľudí. Ten čo zatína zuby a hryzie si pery je chorégos, pred 6 mesiacmi najal všetkých hudobníkov a zboristov tohto dňa a živil ich. Dirigujúci človek vedľa neho je chorodidasalos, ten to zas celé s chórom naskúšal. Vynález žuvačky by obaja iste uvítali, pomyslel si Súčasný a pohrúžil sa do hry. Zo skénéz –javiskovej stavby znázorňujúcej priečelie chrámu, vstupuje do orchéstry protagonista, predstaviteľ v doslovnom preklade „opuchnutej nohy“ –kráľa Oidipa. Z herca však Divák nevidí skoro nič, na nohách má koturny, na tele dlhú ťažkú tuniku a na hlave veľkú masku. Počuje ho však dobre, rytmus jambického trimetra sa snúbi so zvláštnou farbou hlasu, značne skresleného rezonančným otvorom masky, znie ako z ampliónu. Postupne sa k protagonistovi pridávajú ďalší dvaja herci, ktorí odrecitujú a odspievajú všetky zvyšné postavy tragédie odlišujúc ich od seba iba výmenou masky. Často sa pri prednese sprevádzajú na lutne.

Zmes spevu, zborových recitácií, zvláštnej hudby, naliehavých ampliónových hlasov pôsobí psychadelicky, 15 tisícový dav strháva svojou energiou aj Súčasného Diváka, dostáva sa do zvláštneho tranzu. Nereaguje však tak spontánne ako ostatní, pod slovami plynúcimi z javiska si nedokáže predstaviť obrazy, jeho obrazotvornosť a fantázia je ubitá množstvom obrazov, ktoré celý predchádzajúci život vnímal iba ako „tele“kulisu, z pamäte sa mu vynorí „Nekonečný príbeh“. Spolu s ním zatiaľ všetci napäto sledujú boj človeka s osudom odohrávajúc sa pred nimi. Oidipus pátra, chce sa dozvedieť pravdu netušiac, že pravda mu prinesie trápenie. Jeho údel je nezvratný, sám je

metaforickým obrazom svojej niekdajšej odpovedi Sfinge. Vstupuje do deja bez informácií a čistý ako dieťa, so svetom a jeho nástrahami sa chce vyrovnáť ako chlap, osud ho však zlomí, po pátraní po sebe samom zostáva slepým a slabým starcom s paličkou v ruke. „Vidiaci, ale slepý, múdry, ale nerozumejúci, stal sa slepcom, ale vidiacim, nemúdrym, ale rozumejúcim.“ (Stehlíková, E.: Grécke divadlo klasickej doby, str. 32)

Možno preto, že táto Sofoklova tragédia pripomenula starým Grékom ich márný boj s morom a úpadok, možno kvôli tradícií vybrať z 10 porotcovských hlasov len náhodných 5, možno kvôli chybe protagonistu – keď sa v tretej tragédii pomýlil v dikcii, publikum vtedy reagovalo ako keby dal na pôde Arsenalu Gerard gól rukou a možno len kvôli vládcovi Periklovi, ktorý bol chorégom Aischylových Peržanov, Kráľ Oidipus tohoročné Dionýzie nevyhral. Pán Divák Súčasný však sklamaný rozhodne nie je. Dlho do noci vášnivo diskutuje s vtedajšími divákmi o zmysle života, o osude, necháva si rozprávať staré mýtické príbehy a je mu príjemne. Netuší, že ho hneď ráno opäť niekam premiestnim.

Túto seminárnu prácu som nenapísal sám. Pomáhali mi pani Stehlíková, pani Aristoteles, Brocket, Scherhauser a ich knihy.

Zoznam použitej literatúry:

1. Aristofanes: ŽABY, Bratislava, 1982
2. Aristofanes: LÝSISTRATA, Bratislava, 1969
3. Aristoteles: POETIKA, Bratislava, 1980
4. Brocket, O.G.: DEJINY DIVADLA, Praha, 1999
5. Hořínek, Z.: DRÁMA, DIVADLO, DIVÁK, Bratislava, 1985
6. Hořínek, Z.: O KOMÉDII, výber z materiálov Prešovskej univerzity v Prešove
7. Scherhauser, P.: ČÍTANKA Z DEJÍN DEVADELNEJ RÉŽIE I., Bratislava, 1998
8. Stehlíková, E.: GRÉCKE DIVADLO KLASICKEJ DOBY, Praha, 1991
9. Stehlíková, E.: RÍMSKE DIVADLO, Praha, 1993
10. Sofokles: ANTIGONA, Bratislava, 1971
11. Sofokles: KRÁĽ OIDIPUS, Praha, 1970
12. Zavorský, J.: KAPITOLY ZO SCÉNOGRAFIE, výber z materiálov Prešovskej univerzity v Prešove